5. Agriculture of Ukraine in 2013: [stat. collection] / [ed. N.S. Vlasenko, O.M. Prokopenko]. — State Statistics Service of Ukraine. — K., 2014. — 400 p.
6. Socioeconomic development of agriculture and rural areas: contemporary measurement / [O.M. Borodina, I.V. Prokopa, V.V. Yurchyshyn and others]; ed. by O.M. Borodina; National Academy of Sciences of Ukraine; Institute of Economics. and Prognostication. — K., 2012. — 320 p.
7. Detailed food and agricultural trade data [Electronic source]. — Food and Agriculture Organization of the United Nations. 2013. — http://faostat.fao.org/site/535/default.aspx#ancor
8. Latin America: The State of Smallholders in Agriculture [Elecronic source]. /Julio A. Berdegue and Ricardo Fuentealba/ IFAD Conference on New Directions for Smallholder Agriculture, Rome, Italy/ — http://www.ifad.org/events/agriculture/doc/papers/berdegue.pdf

Статтю подано до редакції 16.12.14 р.

УДК 338.436

***Ніценко В. С.**, к.е.н., доцент,*
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

РОЛЬ АГРОХОЛДИНГІВ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

***Nitsenko V.S.**, Ph.D. Associate Professor,*
Odessa National University named by I.I. Mechnikov

THE ROLE OF AGRICULTURAL HOLDINGS IN RURAL DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ. У статті на основі аналізу нормативно-правового поля та поглядів науковців встановлено позитивний і негативний ефекти від присутності агрохолдингів та їх філіалів на території сільських поселень. Визначено роль агрохолдингів у розвитку сільських територій

КЛЮЧОВІ СЛОВА: сільські території, сільськогосподарські угіддя, сільські поселення, інфраструктура села, соціально-економічний розвиток, агрохолдинги.

ANNOTATION. On the basis of analysis of the regulatory and legal framework and the views of scientists found the positive and negative effects of the presence of agricultural holdings and their branches in rural area are determined. Defined the role of agricultural holdings in the development of rural areas.

KEYWORDS: rural areas, agricultural land, rural settlements, rural infrastructure, socio-economic development, agricultural holdings

© В. С. Ніценко, 2015

Постановка проблеми. Розвиток сільських територій є пріоритетним завданням уряду нашої країни. Саме село є тією основою життя, яке уособлює в собі культуру і традиції української родини. Якщо не стане села, то Україна як держава перестане існувати.

В умовах ринкових відносин, держава та уряд відсторонилися від регулювання та розв'язку соціально-економічних проблем розвитку сільських територій. Трансформаційні процеси кінця 1990-х років в АПК заклали основи до виникнення нових форм господарювання — агрохолдингів. Починаючи з 2005 р. і надалі такі організаційні структури набирають більших обертів. Їх вплив на стан і розвиток села є беззаперечним, і проявляється в концентрації і централізації капіталу, земельних угідь, збільшенні частки ринку вироблюваної продукції.

Агрохолдинги за своїм потенціалом розвитку суттєво випереджають традиційні форми організації агробізнесу, але й мають, у свою чергу, багато недоліків. Тому основними питаннями, що цікавлять учених-аграрників, спеціалістів і сільську громаду: яка роль відводиться агрохолдингам у забезпеченні розвитку сільських територій?

Аналіз існуючих досліджень за даною проблемою. За роки незалежності в Україні прийнято багато різних нормативно-правових документів, спрямованих на вирішення проблем розвитку сільських територій, зокрема: Указ Президента України «Про Основні засади розвитку соціальної сфери села» [7], Концепція Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року» [8], Проект Концепції розвитку сільських територій [3] тощо. Однак, на початку таких документів відразу стає зрозумілим, що попередні спроби були марними, проблеми залишилися, соціально-економічна ситуація на селі погіршилася.

Дискримінаційні заходи щодо селянства в попередні десятиліття, економічна криза 90-х років призвели до занепаду села, що характеризується значним перевищенням смертності над народжуваністю, скороченням чисельності сільського населення, руйнацією сільської соціальної інфраструктури, зростанням безробіття, відтоком найактивнішої частини селян у місто. Жителі багатьох сіл втрачають можливість отримувати за місцем проживання найпростішу медико-санітарну допомогу, навчати дітей, користуватися послугами культурно-освітніх, торговельних і побутових закладів, реалізовувати продукцію особистих підсобних

господарств. Багато сіл залишилося поза сферою обслуговування громадського транспорту. Обсяги будівництва житла скоротились удвічі, а об'єктів соціально-культурного призначення — у 10 разів [7].

Деградація сільських територій і зубожіння селян зумовлені, зокрема [8]: низьким рівнем розвитку та переважно монофункціональністю аграрного сектора; низьким рівнем дохідності сільськогосподарського виробництва; відсутністю фінансової підтримки дрібних сільськогосподарських товаровиробників; обмеженістю фінансових ресурсів місцевих бюджетів; зменшенням кількості об'єктів соціальної інфраструктури села; адміністративними перешкодами в залученні інвестицій.

Таким чином, держава в особі її органів відсторонюється від вирішення соціально значущих питань на селі, що й поглиблює існуючі проблеми.

Феноменом останнього десятиліття є динамічний розвиток і функціонування агрохолдингових структур. Присутність останніх на сільських територіях характеризується як позитивними, так і негативними аспектами. Протиріччя взаємозв'язку розвитку сільських територій і агрохолдингів знайшли відображення у дослідженнях відомих вчених-аграрників та економістів, серед яких: В. Нечитайло — досліджує ризик становлення земельної монополії агрохолдингів на селі [5]; С.В. Гринчук — особливості діяльності агрохолдингів та їх вплив на розвиток сільських територій [1]; А.Є. Данкевич — соціально-економічні аспекти розвитку агрохолдингів у сільському господарстві [2]; О.О. Маринченко — економічні аспекти впливу агрохолдингів на розвиток сільських територій [4]; А.М. Судеркін — ролі агрохолдингів у соціально-економічному розвитку сільської території [9] та багато інших.

Виділення невирішених проблем і формулювання цілей статті. Більшість науковців схиляються до думки, що функціонування агрохолдингів не відповідає концепції розвитку сільських територій, деякі з фахівців сходяться на думці, що великі корпоративні агроструктури є саме тим підґрунтям, на яке слід опиратися при побудові концепції соціально-економічного розвитку сільських агломерацій. Тому важливим завдання економічної і аграрної науки є вирішення протиріч і формування шляхів симбіозу між агрохолдингами та сільськими поселеннями.

Мета статті полягає у розкритті позитивних і негативних аспектів функціонування агрохолдингів у сільській місцевості, та

визначення на цій основі ролі таких структур у забезпеченні соціально-економічного зростання сільських поселень.

Виклад основного матеріалу. Розвиток сільських територій — це процес стабільного й збалансованого забезпечення розвитку сільської поселенської мережі і сільськогосподарського виробництва на основі реалізації комплексу державного та місцевого рівня економічних, соціальних і екологічних заходів, спрямованих на збереження і збагачення людського потенціалу села — першооснови розвитку сільських територій [3]. Доходимо висновку, що держава повинна виступати каталізатором усіх перетворень на селі, сформувавши для цього відповідні умови розвитку поєднанням інтересів виробників аграрної продукції з потребами селян, забезпечити механізми їх реалізації.

Концепція розвитку сільських територій передбачає, що розвиток сільських територій можливий за трьома векторами. Так, за першим варіантом посилення сформованих тенденцій, продовження комерціалізації сільськогосподарського виробництва, що супроводжується поширенням надвеликих господарських формувань з їх низькою соціальною та екологічною відповідальністю; консервація нерозвиненості сільської економіки та інститутів сільського розвитку. Держава відіграє незначну роль у підтримці розвитку сільських територій, залишаючи за собою забезпечення шляхом реалізації галузевих програм лише мінімального набору соціальних послуг, видів державної підтримки та застосовуючи методи тарифного та/або нетарифного регулювання економічних процесів. За такого варіанта прискорюватиметься обезлюднення села і деградація всіх інших його потенціалів [3].

Власники бізнесу кровно зацікавлені у зростанні його вартості, розмірів і рівня прибутковості на вкладений капітал. Важливий момент у роботі агрохолдингів — концентрація земель у рамках однієї структури, науковцями відзначається негативно, оскільки може призвести до монополізації ринку орендованих земель чи прямо, чи опосередковано. Прямий вплив на ситуацію справляють безпосередньо створені холдингами агропромислові компанії (оренду), опосередкований — через контроль придбаних підприємств (контрольний пакет акцій, часток в уставі товариства) (суборенду).

В. Нечитайло підкреслює, що віддаючи перевагу великим сільськогосподарським підприємствам, побудованим на приватно-орендних засадах, українська влада ставить у нерівні умови

господарювання з ними сімейні фермерські господарства [5, с. 175-176].

Коло авторів, рамки дослідження, яких зводяться лише до визначення деструктивної політики власників і менеджменту агрохолдингових структур не містять обґрунтованих рекомендацій по вирішенню проблем, зазначених ними. До них можна віднести дослідження О.О. Маринченко, Т.С. Ожелевської та інших.

О.О. Маринченко зводить недоліки у функціонуванні агрохолдингів до надвеликої концентрації земель, наслідком чого є витіснення з ринку оренди землі певної кількості аграрних підприємств і фермерів. Наслідком таких дій є втрата для певної кількості сільських жителів місця роботи; ненадходження до місцевих сільських рад податкових та інших платежів від підприємств, що припинили своє існування; відсутність фінансування на створення та підтримку сільської інфраструктури, яке здійснювали сільськогосподарські підприємства (дороги, дитячі садки і школи, будинки культури, фельдшерсько-акушерські пункти тощо) [4, с. 142]. Такої ж думки притримується і Т.С. Ожелевська [6, с. 67—68], яка додає, що застосування агрохолдингами працезберігаючих технологій вивільняє працівників, підвищуючи рівень безробіття серед сільського населення; неможливість ефективно працювати у сільському господарстві і отримувати гідні нормального життя доходи призводить до падіння добробуту сільського населення та обмеження можливостей подолання бідності, яка сьогодні вже охопила 40 % сільського населення; у розвитку сільських територій, зацікавлені лише ті, хто на них мешкає, тому занедбана інфраструктура сільських територій не турбує власників агрохолдингів.

Інтенсивний розвиток аграрної сфери та впровадження ресурсозберігаючих, у т.ч. працезберігаючих, технологій в агрохолдингах, свідчить про зацікавленість власників бізнесу у зниженні витрат і підвищенні продуктивності, вироблюваних видів продукції. Тим самим, виникає ситуація, за якої вивільнених працівників або переводять в інші підрозділи, або звільняють з роботи. Це — основа прогресу.

А.Є. Данкевич притримується думки, що створення агрохолдингів — це крок вперед до розвитку економіки сільського господарства, відновлення соціальної інфраструктури, створення нових робочих місць та побудови нової моделі розвитку сільських територій [2, с. 287].

Діяльність агрохолдингів, зазначає А.М. Судеркін, пов'язують також із вирішенням (або виникненням) соціальної проблеми в сільській місцевості. Є немало прикладів того, що агрохолдинги беруть на себе вирішення соціальних питань на місцях (фінансування соціальної інфраструктури, будівництво доріг, перепідготовка кадрів й ін.). Багато соціальних питань вирішуються по узгодженню з місцевою адміністрацією, яка не в змозі фінансувати з бюджету вирішення соціальних проблем на селі [9].

До головних джерел надходження доходів сільських домогосподарств належать заробітна платня, орендні платежі, особисте підсобне господарство.

За даними Держстату України, середньомісячні загальні доходи одного сільського домогосподарства у 2013 р. становили 4000,2 грн. У середньому на одного члена домогосподарства — 1826,6 грн. При чому основним джерелом доходів у структурі сукупних ресурсів сільських домогосподарств у 2013 р. виступала оплата праці — 37,2 %, що на 0,2 в.п. менше проти попереднього року.

Нами проведено дослідження, згідно якого визначено, що дев'ять великих агропромислових формувань працевлаштували 82,6 тис. осіб. Розмір заробітної плати, наприклад, в UkrLand-Farming у економіста на рівні 2500—3000 грн, інвестиційного аналітика — 8800 грн, методолога з бухгалтерського та податкового обліку — 13300 грн; Астарта-Київ — у працівників ферми оклади 2500—3000 грн. Оскільки дані підприємств не розкриваються, знайти достовірну інформацію про рівні оплати праці різних категорій працівників майже неможливо.

Одним із джерел доходів сільських домогосподарств виступають орендні платежі. У цілому, власники паїв у 2014 році отримали майже 10,5 млрд грн орендної плати, що на 1 млрд більше, ніж роком раніше. Власники 76 найбільших агрохолдингів (зембанк понад 20 тис. га) за 2014 р. виплатили 3,9 млрд грн, що становить 37,2 % обсягу орендної плати. При чому 9 агрохолдингів виплатили понад 1,4 млрд грн (13,3 %) (табл. 1).

З дев'яти агрохолдингів за місцем безпосереднього функціонування, зареєстрований лише один — Поділля. Інші вісім компаній, з яких шість де-юре знаходяться в столиці, дві — в Донецьку і Дніпропетровську, податки сплачують за місцем реєстрації головної компанії, що зменшує надходження у бюджет місцевих громад, підвищуючи їх дефіцит.

Таблиця 1

РОЗМІРИ ТА ОБСЯГИ ОРЕНДНИХ ПЛАТЕЖІВ АГРОХОЛДИНГІВ У 2014 р.

Компанія	Земельний банк, тис га	Чисельність працюючих, тис осіб	Середня вартість оренди 1 га с.-г. угідь, грн	Орендні платежі, млн грн	Місце юридичної реєстрації
UkrLandFarming	670	16,5	616,5	413,1	Київ
Кернел Груп	422	18		260,2	Київ
Миронівський Хлібопродукт	320	15		197,3	Київ
Астарта-Київ	245	13,9		151,0	Київ
HarvEast	197	4,5		121,5	Донецьк
Приват-Агрохолдинг	116	4		71,5	Дніпропетровськ
Укрaгропром	107	4,2		66,0	Київ
ТАКО	105	1		64,7	Київ
Поділля	96	5,5		59,2	Крижопіль

Джерело: власні дослідження

Соціальна підтримка мешканців сільських агломерацій і надання допомоги у відновленні та розбудові інфраструктури села розглядається власниками агрохолдингів як стратегічно важлива складова їх розвитку. Нижче приведено найбільших агропромислових виробників і напрямки реалізації соціальних програм (табл. 2).

Таблиця 2

НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО БЛАГОУСТРОЮ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ АГРОХОЛДИНГАМИ

Компанія	Спорт	Медицина	Освіта	Культура	Екологія	Інфраструктура	Бізнес-середа
UkrLandFarming	+	+	+	+	+		
Кернел Груп	+	+	+	+	+	+	
Миронівський Хлібопродукт	+		+	+	+	+	
Астарта-Київ	+	+	+	+	+	+	
HarvEast	+	+	+	+	+	+	+
Приват-Агрохолдинг	+	+	+	+	+	+	
ТАКО	+	+	+	+	+	+	

Джерело: досліджено на основі публічної інформації

При побудові табл. 2 використано дані з персональних сайтів агрохолдингів. Як бачимо, діяльність агрохолдингів суттєво впливає на матеріальну, культурну, освітню, екологічну складові сільських поселень. Цікавим фактом є те, що тільки одна компанія реалізує проекти з підтримки бізнесу на селі — HarvEast.

Найбільшими донорами села у 2014 фінансовому році стали Кернел Груп — 2,6 млн дол., Астарта-Київ — понад 4 млн грн та інші. Благодійна діяльність усіх компаній зосереджена строго на територіях присутності їхніх підприємств.

З метою реалізації соціального піднесення сіл і розвитку інфраструктури компанії укладають щорічні договори про соціальне партнерство з місцевими радами (Кернел Груп), договір соціально-економічної співпраці (Астарта-Київ), створюють спеціальні благодійні фонди («Разом з Кернел» створений у 2014 р.), розробляють Положення про соціально-економічне партнерство (Астарта-Київ — з 2009 р.), реалізують програми «Теплі вікна — здорові діти» (Астарта-Київ — з 2013 р.), проекти «Захищена громада», «Територія дитинства», «Рука допомоги» (ТАКО) тощо.

Основними напрямками у здійсненні соціальної підтримки є покращення інфраструктури на селі; підтримка медицини на селі; дитячих та освітніх закладів; розвиток спорту; підприємницького середовища; покращення матеріального добробуту селян тощо.

Висновки. Проведені дослідження засвідчили, що проблеми, пов'язані з убожінням селян і занепадом сільської інфраструктури, в першу чергу, лежать у площині не відповідності проголошених урядом країни програм, концепцій розвитку задекларованим, і носять, скоріше, рекомендаційний характер.

Таким чином, роль агрохолдингів зводиться до підтримки мешканців і розвитку інфраструктури сільських територій шляхом працевлаштування частини населення, на якій здійснюється діяльність підприємств материнської компанії, підтримка підприємництва на селі, допомога і обслуговування присадибних ділянок, спрямування частини доходів (прибутку) на підтримку стану і відновлення раніше зруйнованої інфраструктури території сіл.

Література

1. *Гринчук С.В*. Особливості діяльності агрохолдингів та їх вплив на розвиток сільських територій / С. В. Гринчук // Вісник ЖНАЕУ. — 2012. — № 2. — Т. 2. — С. 27—34.

2. *Данкевич А.Є.* Розвиток інтегрованих структур у сільському господарстві: монографія / А.Є. Данкевич. — К. : ННЦ ІАЕ, 2011. — 350 с.

3. Концепція розвитку сільських територій [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://minagro.gov.ua/node/14008.

4. *Маринченко О.О.* Економічні аспекти функціонування агрохолдингів в Україні / О.О. Маринченко // Облік і фінанси АПК. — 2010. — № 3. — С. 139—143.

5. *Нечитайло В.* Запровадження ринкового обігу землі в сучасній Україні: ризик становлення земельної монополії агрохолдингів / В. Нечитайло // Проблеми країн Центральної та Східної Європи: зб. наук. праць. — 2011. — Вип. 2. — С. 171—179.

6. *Ожелевська Т.С.* Місце кооперативного руху у соціально-економічному розвитку сільських територій / Т.С. Ожелевська // Науковий вісник НУБіП України. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. — 2011. — Випуск 163 (2). — С. 67—72.

7. Про Основні засади розвитку соціальної сфери села: Указ Президента України від 20.12.2000 № 1356/2000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1356/2000.

8. Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року: Концепція Кабінет Міністрів України від 03.02.2010 № 121-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/121-2010- %D1 %80.

9. *Судеркін А.М.* Роль агрохолдингів у соціально-економічному розвитку сільської території / А.М. Судеркін [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://vuzlib.com.ua/articles/book/10214-Rol_agrokholdingiv/1.html.

Reference

1. *Grynchuk S.V.* Features of activity of agriholdings and their impact on rural development / S.V. Grynchuk // Bulletin of ZHNAEU. — 2012. — № 2, Vol 2. — P. 27—34.

2. *Dankevych A.E.* The development of integrated structures in agriculture: monograph / A.E. Dankevych. — K.: NSC IAE, 2011. — 350 p.

3. The concept of rural development [Electronic resource]. — Access mode: http://minagro.gov.ua/node/14008.

4. *Marynchenko O.O.* Economic aspects of operation of agriholdings in Ukraine / O.O. Marynchenko // Accounting and Finance of Agri-Industrial Complex. — 2010. — № 3. — P. 139—143.

5. *Nechytailo V.* Introduction of market circulation of land in modern Ukraine: the risk of formation a land monopoly by agriholdings / V. Nechytailo // Problems of Countries of Central and Eastern Europe: Coll. of Science works. — 2011 — Issue. 2. — P. 171—179.

6. *Ozhelevska T.S.* The place of the cooperative movement in socio-economic development of rural areas / T.S. Ozhelevska // Scientific Bulletin

of NUBaN of Ukraine. Series: Economics, farm management, business. — 2011. — Issue 163 (2). — P. 67—72.

7. Basic principles of social sphere of village: Order of the President of Ukraine from 20.12.2000 № 1356/2000 [Electronic resource]. — Access mode: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1356/2000.

8. About adoption of the Concept of the State program for sustainable rural development for the period 2020: The concept of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 03.02.2010 № 121-p [Electronic resource]. — Access mode: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/121-2010- %D1 %80.

9. *Suderkin A.M.* The role of agriholdings in the socio-economic development of rural areas / A.M. Suderkin [Electronic resource]. — Access mode: http://vuzlib.com.ua/articles/book/10214-Rol_agrokholdingiv/1.html.

Статтю подано до редакції 22.01.15 р.

УДК 334.758.4

***В. В. Очеретяна**, аспірант*
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДІЯЛЬНІСТЬ АГРОХОЛДИНГІВ ЯК НОВИХ ТИПІВ ВЕЛИКОТОВАРНИХ АГРОПРОМИСЛОВИХ ФОРМУВАНЬ

***Ocheretyana V. V.**, postgraduates*
SHEE «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»

ACTIVITIES OF AGRICULTURAL HOLDINGS AS A NEW TYPES OF LARGE-SCALE AGROINDUSTRIAL FORMATIONS

АНОТАЦІЯ. У статті розгляуто особливості діяльності холдингів в агропромисловому комплексі України. Представлено основні результати дослідження сутності та значення агрохолдингів як нової інтеграційної форми організації господарювання в аграрному бізнесі.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: агрохолдинг, інтеграція, інтегровані структури, агропромисловий комплекс.

ANNOTATION. The article is focused on the features of holdings in agro-industrial complex of Ukraine. Some main results of investigation of essence and content of agricultural holdings as the new integrative forms of economic activity in agrarian business.

KEY WORDS: agricultural holding, integration, integrated structures, agro-industrial complex.

Постановка проблеми. Для аграрного сектору економіки України інтеграційні об’єднання є особливо актуальними, оскі-

© В. В. Очеретяна, 2015